

УДК 342.9

СПЕЦИФІКА ПРИРОДИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА В КОНТЕКСТІ ГАЛУЗЕВОЇ ПРИНАЛЕЖНОСТІ

THE SPECIFICITY OF THE NATURE OF INFORMATION LAW IN THE CONTEXT OF BELONG THE BRANCH

Селезньова О.М.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету
ПВНЗ «Буковинський університет»*

У статті розмежовуються поняття «галузь права» та «галузь законодавства», на підставі чого обґрунтовується дуалістична природа інформаційного права, яке виступає галуззю права та галуззю законодавства одночасно. Аргументуються самостійність інформаційного права як галузі права та комплексність інформаційного права як галузі законодавства. Дається авторське визначення поняття інформаційного права як галузі права.

Ключові слова: інформаційне право, галузь права, галузь законодавства, норма права, нормативно-правові акти.

В статті розграничуються поняття «отрасль права» і «отрасль законодательства», на основани чого обосновується дуалістическая природа інформаційного права, которое выступает отраслю права и отраслю законодательства одновременно. Аргументируются самостоятельность інформаційного права как отрасли права и комплексность інформаційного права как отрасли законодательства. Дается авторское определение понятия інформаційного права как отрасли права.

Ключевые слова: інформаційное право, отрасль права, отрасль законодательства, норма права, нормативно-правовые акты.

The article distinguishes between the concept of «branch of law» and «branch of legislation» on the basis of what is justified dual nature of information law, which acts as a branch of law and branch legislation simultaneously. Proved the independence of information law as a branch of the law and the complexity of information law as a branch of legislation. The author's definition of information law as a branch of law is given.

Key words: information law, a branch of law, a branch of legislation, norm of law, normative act.

Постановка проблеми. Проблема галузевої приналежності інформаційного права уже достатньо довгий час є дискусійною, а проте все ще не знаходить свого однозначного вирішення. Складна природа інформаційного права зумовлює різнобічне трактування сутності та дозволяє характеризувати її у контексті декількох елементів правової системи. Разом з тим закріплення за інформаційним правом визнаного усіма галузевого статусу має як теоретичне, так і практичне значення (в першу чергу, для процесу законотворення), а також закріплює позитивну системність при викладанні та вивченні навчальної дисципліни «Інформаційне право». Іншими словами, розв'язання задачі щодо визначення інформаційного права як галузі права дає змогу: а) розроблення належного теоретичного підґрунтя інформаційного права та забезпечення майбутніх наукових розвідок у цьому ракурсі; б) впровадження нормотворчої та систематизаційної діяльності; в) покращення навчального процесу. Усе це дає підстави дослідити зазначену проблему детальніше.

Ступінь дослідження теми. Питання про належність інформаційного права до галузей права (чи

галузей законодавства) завжди викликало дискусії у наукових колах. Його розглядали у своїх працях як українські дослідники (К.І. Беляков, В.М. Брижко, О.В. Кохановська, А.І. Марущак, В.С. Цимбалюк та ін.), так і вчені інших країн (І.Л. Бачило, В.М. Боєр, М.Б. Еміров, В.А. Єгоров, О.Г. Павельєва, С.Е. Чаннов та ін.). Кожен з науковців пропонує власний погляд на специфіку юридичної природи інформаційного права, що зумовлює існування різних позицій.

Метою даної статті є спроба обґрунтувати існування інформаційного права у двох формах вираження – як галузі права та як галузі законодавства.

Виклад основного матеріалу. Перш за все, з'ясуємо теоретичний зміст категорії «галузь права». Не беручи до уваги дрібні відмінності, поняття зазначеної категорії в теорії права є визначеним та не викликає гострої полеміки. В загальних рисах учені розуміють під нею сукупність правових норм, що становлять самостійну частину системи права та регулюють суспільні відносини певного виду своїм особливим методом [1, с. 113]. Відповідно до цього галузь права: а) це завжди – сукупність норм; б)

норми галузі права регулюють групу суспільних відносин, що є одного виду; в) це самостійна частина системи права; г) галузі права притаманний свій особливий метод регулювання суспільних відносин.

Формулювання поняття «галузь права», як бачимо, в юриспруденції досить чітке. Однак часто виникає дискусія стосовно того, що галузь права є лише однією стороною (внутрішнім проявом) права, а другою стороною (зовнішнім проявом) виступає галузь законодавства. Таке своєрідне отождошення галузі права з галуззю законодавства, на думку С.Г. Дробязко [2, с.11-12], є «основною теоретичною хибкою, яка приносить шкоду юридичній практиці», і відповідно прихильники такої позиції «збіднюють, а отже, спотворюють» право як систему. Вчений доводить, що фактично мають місце дві дефініції одного й того ж явища (одна – згідно критерія змісту, інша – за формальним критерієм), і зазначає, що дефініції створюються на основі виявлення в об'єкті суттєвих ознак, а не форм його виразу. Тому обидва поняття – і «галузь права», і «галузь законодавства» – мають різний зміст та призначення.

З таким поглядом важко не погодитися. Дійсно, як поняття «право» та «законодавство» є не тотожними, так і поняття «галузь права» та «галузь законодавства» є різними. Категорія «право» є значно ширшою за категорію «законодавство», що уже передбачає їх неоднакову юридичну природу. У той же час, якщо під галуззю права розуміється сукупність норм, що регулюють групу суспільних відносин певного виду, то галузь законодавства – це сукупність нормативно-правових актів, що регулюють комплекс відносин відповідної сфери життєдіяльності.

Зазначене дає підстави вважати, що розуміння інформаційного права як галузі права та інформаційного права як галузі законодавства є відмінним. І якщо інформаційне право як галузь права уявляється як сукупність норм, що регулюють суспільні відносини, то інформаційне право як галузь законодавства – як сукупність нормативно-правових актів, що закріплюють ці відносини на нормативному рівні. Таким чином, можемо говорити про дуалістичну природу інформаційного права – як галузі права і як галузі законодавства.

Таке схематично визначене поняття інформаційного права як галузі права нібито дає зрозуміти юридичну природу інформаційного права. Проте це тільки на перший погляд. Існує група вчених, які заперечують наявність такої галузі права, як інформаційне право. Серед них – О.В. Кохановська, яка визначає, що термін «інформаційне право» слід сприймати як умовний і зрозуміти як узагальнене поняття, яке з'явилося шляхом перенесення бачення представників природничих наук у правову площину [3]. Подібну думку висловлює і російська дослідниця О.А. Зверева, згідно якої «сьогодні інформаційне право як певна сукупність правових норм, що регулюють інформаційні відносини, не може бути визнана окремою галуззю права» [4, с. 9].

Інший аргумент на користь заперечення інформаційного права як галузі права полягає у закріпленні

за інформаційними відносинами статусу різновиду адміністративно-правових, як, наприклад, це робить К.В. Кім [5, с. 65].

Друга ж група учених виступає за визнання інформаційного права як галузі права (І.Л. Бачило [6, с. 21], В.С. Ковальський [7, с.102], Л.Л. Попов, Ю.І. Мигачов, С.В. Тихомиров [8, с.12] та ін. Характерно, що досить велика кількість науковців віддають перевагу саме позиції про віднесення інформаційного права до галузей права. Більше того, можемо вважати, що існує тенденція до поширення у наукових сферах такої думки. Ми також приєднуємося до цієї позиції, основуючись на таких аргументах:

1) до складу інформаційного права входять норми права, які регламентують правовий статус інформації, інформаційних ресурсів, визначають принципи та межі інформаційної діяльності, встановлюють засади інформаційної політики тощо;

2) норми інформаційного права регулюють одиницький вид суспільних відносин, пов'язаних із створенням, поширенням, зберіганням, знищенням, охороною та захистом інформації, тобто інформаційні відносини;

3) виходячи із двох попередніх ознак про те, що інформаційне право є сукупністю норм, які регулюють інформаційні відносини, а система права по своїй суті характеризується як погодженість усіх юридичних норм у визначеній внутрішній організації права у суспільстві, можемо відповідно сказати, що інформаційне право є частиною системи права;

4) стосовно метода інформаційного права ситуація неоднозначна. Класичній галузі права притаманні як свій предмет, так і свій метод. І якщо предмет правового регулювання в інформаційному праві чітко виражений (це інформаційні відносини), то метод інформаційного права позбавлений самостійності; він носить ознаки і диспозитивності, і імперативності. Однак подібне зовсім не нове у юридичній науці. Поєднання методів правового регулювання суспільних відносин знаходимо в екологічному праві, в аграрному праві тощо. Таким чином, метод інформаційного права, хоча і немає основної риси (владного підпорядкування або рівності), все ж таки володіє специфічним характером дуалістичної комплексності, що дозволяє відносити інформаційне право до галузей права.

Виокремлення інформаційного права як галузі права закріпить її місце в правовій системі та забезпечить наукове підґрунтя у реалізації інформаційно-правових норм. Тим більше, що потреба у визнанні інформаційного права як окремої галузі на зріла давно і, як пише В.І. Гурковський, «обумовлена внутрішніми об'єктивними передумовами розвитку суспільства, необхідністю держави захистити свої національні інтереси в інформаційній сфері» [9].

Беручи за основу те, що інформаційне право представляє собою окрему галузь права, необхідно з'ясувати, яка юридична природа такої галузі. Якщо проаналізувати вітчизняні та закордонні джерела, то можна зробити висновок, що більшість науковців відносять інформаційне право до комплексних

галузей права. Так, російські (В.А. Копилов [10, с. 4], В.А. Єгоров [11, с. 42]), дагестанські (М.Б. Еміров, Л.В. Магдилова, Д.А. Рагімханова [12, с. 105]), українські (О.П. Дзьобань [13, с. 29], А.І. Марущак [14, с. 34]) вчені характеризують інформаційне право як комплексну галузь права. Разом з тим існують і нетрадиційні підходи. Так, зокрема, В.Е. Разуваєв визначає, що «інформаційне право не є галуззю права у традиційному для юридичної науки розумінні, а є галуззю нового тисячоліття, яка тільки формується» [15, с. 169]. Або І. Л. Бачило називає інформаційне право галуззю т.зв. «третього рівня», яка має свій предмет, але є комплексною за методами регулювання правових відносин своєї предметної сфери [16, с. 23].

Позиція, згідно якої інформаційне право є комплексною галуззю права, на наш погляд, є досить спірною. Як зазначає С. В. Полєніна, ознака комплексності не може відноситися до галузі права з точки зору самої природи цього явища [17, с.7]. А С.Г. Дробязко додає, що «галузь права не може бути комплексною тому, що вона регулює тільки однорідні відносини ... комплексною може бути тільки галузь законодавства» [2, с.13]. Такі погляди видаються слушними. Комплексність проявляється у різних нормативно-правових актах, що регламентують певну сферу суспільних відносин, а не у нормах права. Тобто розглядаючи інформаційне право як галузь законодавства, ми можемо надати йому ознаку комплексності, проте вказувати на комплексність самого інформаційного права як галузі права є теоретично неправильним. Норма права як така, на відміну від нормативно-правового акта, не може бути комплексною. Аналогічно сукупності норм є певна кількість правил, які регламентують інформаційні відносини, і, відповідно, складають галузь права (інформаційне право). Тоді як сукупність нормативно-правових актів можуть представляти собою групи актів, спо-

віднених певною сферою застосування, що і зумовлює регулювання відносин, які входять до предмету різних галузей права. Саме у цьому проявляється комплексність інформаційного права як галузі законодавства.

Висновки. На підставі викладеного можна сформулювати наступні положення:

1) поняття «галузь права» та «галузь законодавства» є різними елементами правової системи, де перше характеризується сукупністю норм, що регламентують певний вид суспільних відносин, а друге – сукупністю нормативно-правових актів, які регулюють відповідну сферу життєдіяльності. Фактично у такій сукупності нормативно-правових актів можуть міститися акти, що регулюють відносини, які входять до предмету різних галузей права. Такий стан речей зумовлює розмежування понять «інформаційне право як галузь права» (сукупність норм, що регламентують інформаційні відносини) та «інформаційне право як галузь законодавства» (сукупність нормативно-правових актів інформаційно-правової тематики). Окремі акти інформаційного законодавства можуть входити до системи джерел інших галузей права – адміністративного, цивільного, кримінального права. Це характеризує інформаційне право як комплексну галузь законодавства;

2) крім того, що інформаційне право є наукою та навчальною дисципліною, воно виступає і самостійною галуззю права, і комплексною галуззю законодавства. Дві останні характеристики юридичної природи інформаційного права перебувають у постійному взаємозв'язку, оскільки інформаційне законодавство формує систему джерел інформаційного права як галузі права;

3) інформаційне право – це галузь національного права України, що містить сукупність норм, які регламентують інформаційні відносини за допомогою інтегрованого методу правового регулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гусарєв С.Д. Теорія держави і права : [навч. посібник] / С.Д. Гусарєв, А.Ю. Олійник, О.Л. Слюсаренко. – К. : Правова єдність, 2008. – 270 с.
2. Дробязко С.Г. Отрасли права и отрасли законодательства в правовой системе Республики Беларусь и их совершенствование / С.Г. Дробязко // Нац. центр законодательства и правовых исследований Респ. Беларусь; редкол.: В.И. Семенов и др. – Минск. : Право и экономика, 2010. – Вып. 5. – С. 11–22.
3. Кохановська О.В. Цивільно-правові проблеми інформаційних відносин в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес, сімейне право, міжнародне приватне право» / О.В. Кохановська. – К., 2006. – 40 с.
4. Зверева Е.А. Правовой режим информации в отношениях с участием субъектов предпринимательской деятельности : [монография] / Е.А. Зверева. – М. : Юстицинформ, 2008. – 400 с.
5. Кім К.В. Особливості інформаційно-правових відносин як різновиду адміністративно-правових відносин / К.В. Кім // Право і безпека. – 2011. – № 4. – С. 63–66.
6. Бачило І.Л. Проблемы теории информационного права / И.Л. Бачило // Теоретические проблемы информационного права : [сборник науч. трудов]. – М. : Институт государства и права Российской академии наук, 2006. – С. 9–28.
7. Ковальський В. Формування інформаційного права як комплексної галузі та перспективи кодифікації інформаційного законодавства / В. Ковальський // Юридична Україна. – 2012. – № 5. – С. 102–104.
8. Попов Л.Л. Информационное право : [учебник] / Л.Л. Попов, Ю.И. Мигачев, С.В. Тихомиров. – М. : Норма; Инфра-М, 2010. – 496 с.
9. Гурковський В.І. Сутність і феноменологія глобалізації в контексті формування глобального інформаційного суспільства / В.І. Гурковський // Державне управління: удосконалення та розвиток : [електронне наукове фахове видання]. – 2010. – № 3. – Режим доступа : <http://www.dy.nauka.com.ua>.
10. Труды по интеллектуальной собственности : [бюллетень]. – М., 2000. – Т. 2: Актуальные проблемы информационного права. – 105 с.
11. Егоров В.А. Динамика информационных отношений и новый подход к системе информационного права / В.А. Егоров // Современное право. – 2006. – № 9. – С. 42–47.

12. Эмиров М.Б. Некоторые проблемы информационного права / М.Б. Эмиров, Л.В. Магдилова, Д.А. Рагимханова // Юридический вестник Дагестанского государственного университета. – 2013. – № 1. – С. 103–107.
13. Дзьобань О.П. Проблеми становлення філософії інформаційного права / О.П. Дзьобань // Інформаційне суспільство і держава: проблеми взаємодії на сучасному етапі : [збірник наук. статей та тез наук. повідомлень]. – Харків : НДІ держ. будівництва та місц. самоврядування, 2012. – С. 28–31.
14. Марущак А.І. Інформаційне право України : [підручник] / А.І. Марущак. – К. : Дакор, 2011. – 456 с.
15. Разуваев В.Э. Информационное право: актуальные проблемы формирования новой отрасли / В.Э. Разуваев // Материалы научно-практической конференции юридического факультета Елецкого государственного университета им. И.А. Бунина. – Елец, 2002. – С. 160–169.
16. Бачило И.Л. Информационное право : [учебник] / И.Л. Бачило. – М. : Издательство Юрайт, 2011. – 522 с.
17. Поленина С.В. Взаимодействие системы права и системы законодательства в современной России / С.В. Поленина // Государство и право. – 1999. – № 9. – С. 5–8.